

Hur kan vi stöda sexualiteten hos äldre personer som bor på vårdplatser med dygnetruntvård?

RESULTAT

Genom att förstå hur sexualiteten tar sig uttryck kan vi stödja äldre personers sexualitet¹

- Olika beteendeformer såsom beröring och kelande, samlag, masturbation eller verbal kommunikation kan vara sätt hur sexualiteten tar sig uttryck även bland äldre personer.
- Personalen märkte ingen skillnad mellan hur homosexuella och heterosexuella ger uttryck för sin sexualitet.

Betydelsen av personalens attityder¹

- Genom att möjliggöra enskildhet eller anpassa begränsningar i miljön eftersträvar en lyhörd och godkännande personal att hitta lösningar för att äldre ska kunna uttrycka sin sexualitet.
- Personalens negativa attityder ökade åldersdiskriminering och sexuell diskriminering. Intolerans kunde leda till åtgärder som begränsade eller förbjöd en äldre person att uttrycka sin sexualitet. Till exempel omöjliggjordes avklädning i och med en viss klädsel eller så avskiljdes två boenden från varandra.
- Närstående till en demenssjuk person kunde önska begränsning av uttryck för sexualitet och då var personalen till följd av eventuellt intressebevakningsförhållande tvungna att följa de närståendes önskan.

Att finna gränser i vården av demenssjuka personer¹

- Utmaningarna i fråga om uttryck för sexualitet, i synnerhet bland personer med demenssjukdom, gällde synpunkter på trygghet och samtycke samt klientgruppens sårbarhet.
- Personalen upplevde att de var tvungna att övervaka situationen och ingripa vid behov i de fall då ett icke-önskat uttryck för sexualitet upptäcktes.
- Hur väl personalen kände den äldre personen och hans historia påverkade vilken typ av beteende som de tolkade som icke-önskat uttryck för sexualitet.
- Det var viktigt att kunna diskutera om tolkningsskillnader och gränser för att demenssjuka personers sexuella behov ska bli hörda och respekterade.

Arbetsgivarens stöd till personalen¹

- Tydliga regler och anvisningar om sexualitet på arbetsplatsen främjar personalens förmåga att bemöta en äldre persons individuella sexuella behov.
- Även personalens inbördes stöd var en främjande faktor. Genom att stödja personalen direkt och indirekt främjades äldre personers möjlighet att få olika sexuella behov uppfyllda.

BAKGRUND

Allteftersom människorna lever längre måste man satsa på äldre personers alltomfattande välbefinnande. Till det hör även sexualitet som påverkar välbefinnandet och är en naturlig del av människans liv, och behovet försvinner inte med åldern.^{2,5-7} Då man får ge uttryck för sin sexualitet har det en positiv inverkan på den allmänna livskvaliteten^{2,6,9}. Samlagen kan bli färre med åldern och många njuter av smekningar, beröring och emotionella samtal vilka utgör en del av sexualitetens uttryck⁶.

Förståelse för hur viktig sexualitet är betonas i dygnetruntvård^{2,6}. Äldre personers sexualitet förknippas ofta med negativa stereotyper som kan påverka attityderna bland vårdpersonalen^{2,7}. I allmänhet lämnas demenssjuka personers sexualitet ouppmärksam eller så anses den vara problematisk eftersom människan på grund av förändringar i hjärnan till följd av sjukdomen kan uttrycka sina sexuella behov i strid mot allmänna normer och även mycket öppet^{3-5,7}. Hälsovårdspersonalen har en betydelsefull roll i att stöda välbefinnandet hos personer som bor på vårdplatser⁶.

Hur kan vi stöda sexualiteten hos äldre personer som bor på vårdplatser med dygnetruntvård?

MATERIAL OCH METODER

Evidenstipset baserar sig på en systematisk översikt som publicerades 2022¹. Syftet med översikten var att beskriva hurudana erfarenheter vårdpersonalen har och hurudana utmaningar de stöter på i fråga om äldre personers uttryck för sexualitet på vårdplatser med dygnetruntvård. Dessutom beskrivdes vad som underlättar eller avskräcker vårdpersonalen då det gäller att ha kontroll över uttryck för sexualitet. Översikten omfattade 17 studier (n = 4 387 försökspersoner, av vilka merparten var kvalitativa (n = 377 försökspersoner) och två var multimetodstudier (n = 4 010 försökspersoner). Studierna hade gjorts i Europa (n = 12), Asien (n = 1), Australien (n = 2), Nordamerika (n = 1) och Sydamerika (n = 1). Översiktens metodologiska genomförande beskrivs närmare i den ursprungliga publikationen¹. Kvaliteten på översikten bedömdes enligt JBI:s kriterier för bedömning av systematiska översikter*.

SAMMAN- FATTNING

Det är viktigt att stödja äldre personers sexualitet inom långtidsvården eftersom sexualitet är en naturlig del av människans liv, och behovet försvinner inte med åldern. Personalens attityder och beteendemönster i fråga om sexualitet ska identifieras eftersom det är personalen som bestämmer vilka uttryck för sexualitet bland äldre personer som kan anses vara passande. Praxis på arbetsplatsen, tydliga anvisningar och personalens inbördes stöd främjar äldre personers möjlighet att få olika sexuella behov uppfyllda. Samtal mellan boende och personalen om gränser för sexuellt beteende, med beaktande av den boendes kognitiva förmåga, gör det möjligt för äldre personer att få sina sexuella behov uppfyllda på ett tryggt och respektfullt sätt. Behovet av utbildning och kunskap i ämnet har även kunnat konstateras på internationell nivå.

FÖRFATTARE

Järvinen, Hanna Kaisa¹, foterapeut, HvM-studerande
Larkovuo, Marika¹, röntgenskötare, HvM-studerande
Lehtonen, Katja¹, röntgenskötare, HvM-studerande
Mattila, Tanja¹, sjukskötare, HvM-studerande
Seppänen, Hanna¹, sjukskötare, sexualrådgivare, HvM-studerande
Niela-Vilen, Hannakaisa¹, barnmorska, HvD, doc., universitetslektor
Eloniemi-Sulkava, Ulla^{2,3}, specialistsjukskötare, FD, doc., gästforskare

Redigerare: **Eskolin, Silja-Elisa**⁴ sjukskötare/häslövårdare, HvM, TM, yngre forskare och **Hamari, Lotta**⁴ fysioterapeut, HvD, äldre forskare

¹Åbo universitet, ²Amia muistikeskus, ³Östra Finlands universitet, ⁴Stiftelsen för vårdforskning sr. (Hotus)

ANVÄNDBARHET I FINLAND

Översikten påvisar hur viktig sexualitet är på vårdplatser med dygnetruntvård. Utbildning av personalen och anpassning av vårdmiljön ger en funktionsstödande möjlighet för äldre personer att uttrycka sexualitet och sexuell aktivitet.^{7,8} Översikten tog i huvudsak fasta på förhållanden i västerländska vårdsystem, som även den finländska vårdkulturen representerar. Resultaten av den systematiska översikten kan utnyttjas för att utveckla kompetensen hos vårdpersonalen.

DEN URSPRUNGLIGA PUBLIKATIONEN

1. **Ho PJ, Goh YS. 2022.** Health care professionals and care staff challenges and experiences of managing sexual expression among older adults ≥60 years in long-term care facilities: a qualitative review and meta-synthesis. *Age and Ageing*; 51(1) 1–19.

*Översiktens kvalitet: 10/11, JBI: Checklist for Systematic Reviews and Research Syntheses.

ANDRA ANVÄNDA KÄLLOR

2. **Chen YH, Jones C, Osborne D.** Exploratory study of Australian aged care staff knowledge and attitudes of later life sexuality. *Australasian journal on ageing* 2017; 36: E35–E38.
3. **Palmio J, Koskinen E, Kuusisto H.** Neurologisten sairauksien vaikutus seksuaalisuuteen. *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim* 2021; 137(20): 2168–74.
4. **Bronner G, Aharon-Peretz J, Hassin-Baer S.** Sexuality in patients with Parkinson's disease, Alzheimer's disease, and other dementias. *Handbook of Clinical Neurology* 2015; 130: 297–323.
5. **Sandberg L.** Too late for love? Sexuality and intimacy in heterosexual couples living with an Alzheimer's disease diagnosis. *Sexual and Relationship Therapy* 2023; 38(1): 118–139.
6. **Pinho S, Pereira H.** Sexuality and Intimacy Behaviors in the Elderly with Dementia: The Perspective of Healthcare Professionals and Caregivers. *Sexuality and Disability* 2019; 37(4): 489–509.
7. **Eloniemi-Sulkava U.** Seksuaalisuus osana iäkkäiden ihmisten hyvinvointia ja ihmisyhtä. Teoksessa: Rantanen T, Kokko K, Sipilä S, Viljanen A. (toim.) *Gerontologia*. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 2022, s. 406–412.
8. **Kontula O.** Ikääntyminen ja seksuaalisuus. Teoksessa Brusila P, Kero K, Piha J, Räsänen M. (toim.) *Seksuaalilääketiede*. Kustannus Oy Duodecim. 2020.
9. **World Association for Sexual Health (WAS).** Seksuaalioikeuksien julistus 2014. [Viitattu 18.4.2023]. Saatavilla: <https://worldsexualhealth.net/wp-content/uploads/2013/08/DSR-Finnish.pdf>